

ERF GOED EN VISIE

architectuur- en
adviesbureau voor
erfgoedprojecten

Beheersplan

Monument voor de gesneuvelden

25.09.2019

Monument voor de gesneuvelden

Zegeplein . 2300 Turnhout

Beschermingsbesluit: MB ID 3979 op 12/12/2002

Stad Turnhout

Campus Blairon 200 . 2300 Turnhout

Opgemaakt door

Erfgoed en Visie bvba

Lierselei 84 . 2390 Malle

Colofon

Architectenbureau: Erfgoed en Visie bvba

Boswachterwoning - Lierselei 84 B-2390 Malle

Telefoon: +32 (0)3 309 09 93

E-mail: architecten@erfgoed-en-visie.be Website: www.erfgoed-en-visie.be

Projectverantwoordelijke: Edith Vermeiren

Projectmedewerkers: Kurt Loomans en Stefanie van der Wallen

Kaftillustratie:

"Zegeplaats Turnhout" - stadsarchief Turnhout

"aanzicht monument" - Foto Erfgoed en Visie

© Erfgoed en Visie bvba

Alle afbeeldingen zijn eigendom van Erfgoed en Visie bvba, tenzij anders vermeld. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

1.	IDENTIFICATIE EN AFBAKENING BEOOGD GEBIED	5
1.1.	DOEL OPMAAK BEHEERSPLAN	5
1.2.	SITUERING EN JURIDISCHE CONTEXT	5
2.	HISTORISCHE NOTA	7
3.	INVENTARISATIE HUIDIGE TOESTAND	11
3.1.	RUIMTELIJKE CONTEXT	11
3.2.	INVENTARIS	11
3.3.	DIAGNOSENOTA	15
4.	ERFGOEDWAARDEN	21
5.	VISIE OP HET TOEKOMSTIG BEHEER	23
5.1.	VISIE	23
5.2.	BEHEERSDOELSTELLINGEN	23
6.	OPSOMMING EN VERANTWOORDING BEHEERSMAATREGELEN	25
6.1.	EENMALIGE WERKEN	25
6.2.	WEDERKERENDE WERKEN	26
6.3.	HEROPWAARDERING	27
6.4.	SAMENVATTENDE TABEL	27
7.	VOORSTEL OPVOLGING EN EVALUATIE	29
8.	BIJLAGEN	31
8.1.	BIJLAGE 1: VOORBEELD LOGBOEK	33

1. IDENTIFICATIE EN AFBAKENING BEOOGD GEBIED

1.1. DOEL OPMAAK BEHEERSPLAN

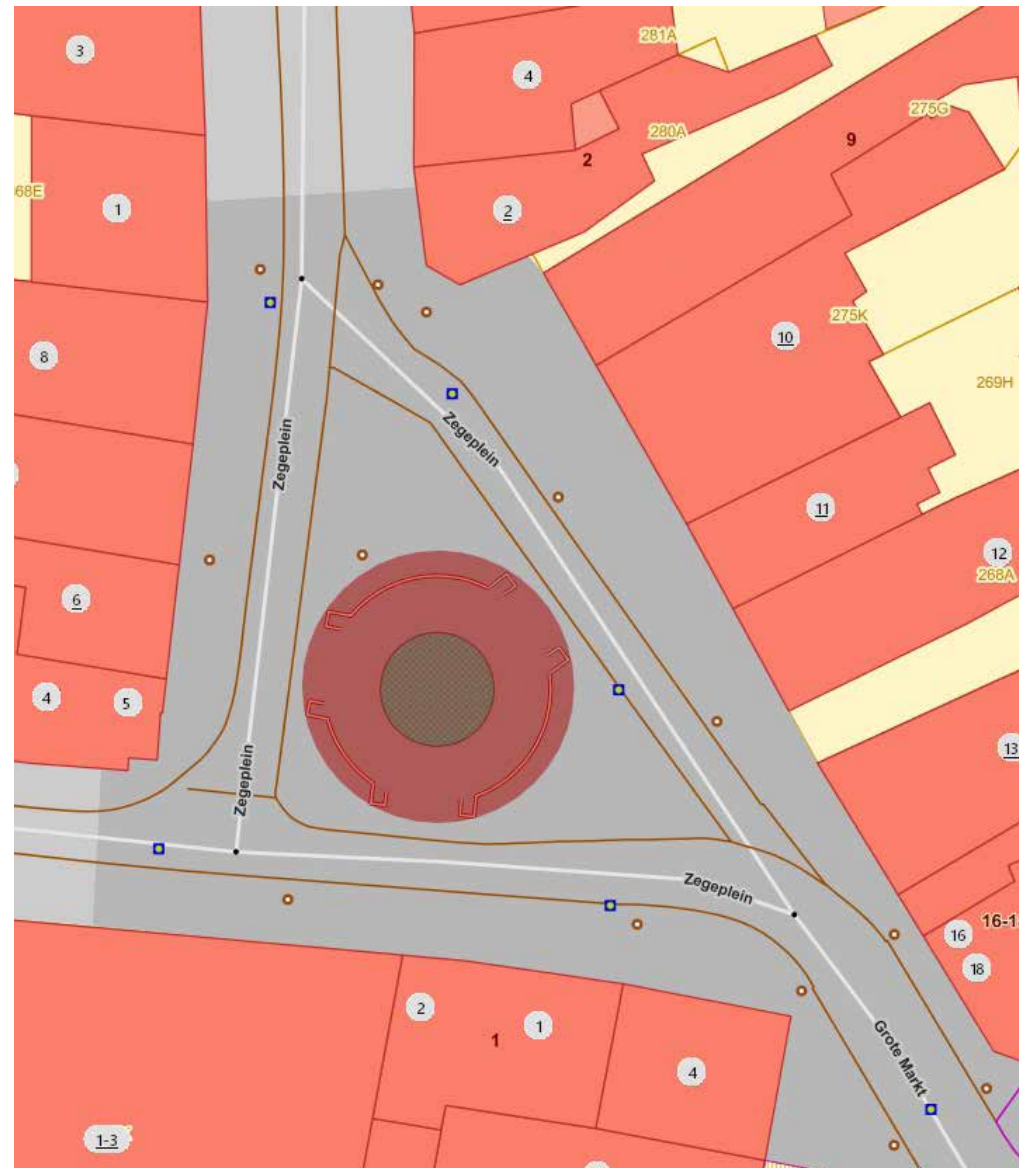
Een beheersplan heeft als doel een visie en doelstellingen uit te werken op een termijn van twintig jaar, die als leidraad dienen voor het uitvoeren van maatregelen en werkzaamheden, waarbij het behoud van de erfgoedwaarde voorop staat.

Dit beheersplan is opgesteld voor het oorlogsmonument van het Zegeplein te Turnhout. Het gaat hier om een beschermd goed, zonder economisch nut (ZEN-erfgoed). Een restauratie van dit herdenkingsmonument dringt zich op. Daarom werd door Erfgoed en Visie bvba een beheersplan opgemaakt voor dit oorlogsmonument.

1.2. SITUERING EN JURIDISCHE CONTEXT

Het plangebied bevindt zich op het Zegeplein in het historische centrum van Turnhout en grenst ten noordwesten aan de Grote Markt, met onder andere het stadhuis en enkele beschermde monumenten zoals het postgebouw en het Steentje. Verder ten noordwesten ligt het kasteel en de Warandesite. Nog naar het noorden toe het begijnhof van Turnhout, dat integraal beschermd is en erkend als UNESCO werelderfgoed. Het monument bevindt zich dus op een van de voornaamste assen in de stadskern en is daarom beeldbepalend. Op het Zegeplein zelf zijn zowel commerciële functies, horeca als enkele woningen aanwezig.

NAAM	Monument voor de gesneuvelden
ADRES	Zegeplein (zonder nummer), 2300 Turnhout
KADASTERNUMMER	Afd. 4, sectie Q, zonder nummer
EIGENAAR/OPDRACHTGEVER	Stad Turnhout, Campus Blairon 200, 2300 Turnhout
BESCHERMD ALS	Monument
NUMMER BESCHERMINGSBESLUIT	MB 12 dec 2002 (dd. 12 december 2002)
ONTWERPER	Floris De Cuyper en Emiel Van Averbeke

Afbeelding 1. Afbakening van het plangebied met aanduiding van de bescherming als monument.
(© www.geo-vlaanderen.be)

Afbeelding 2. Monument der gesneuvelden - datum onbekend. (© Stadsarchief Turnhout)

2. HISTORISCHE NOTA

Het stadsbestuur van Turnhout neemt begin 1919 het initiatief voor de oprichting van een monument ter herinnering van de gesneuvelden en de viering van de bevrijding.¹ Men besluit om het monument op de Botermarkt te plaatsen, ter vervanging van de ijzeren 'kemelskooi' (een overdekte marktplaats) die hier in 1889 was gebouwd. De realisatie van het monument wordt in handen gegeven van een feestcomité onder leiding van schepenen Henri Van Genechten. Het feestcomité organiseert een 'wedstrijd' waarbij tal van gerenommeerde architecten en kunstenaars werden uitgenodigd om deel te nemen.²

Om de ontwerpen te beoordelen wordt een 'keurraad' opgericht bestaande uit gerenommeerde kunstenaars zoals Jules Lafae (1862-1931), Jules Baetes (1861-1937) en Jules Anthone (1858-1923). De 'keurraad' komt op 20 november 1919 samen en kiest het ontwerp van Emiel Van Averbek, bouwmeester te Antwerpen en Floris De Cuyper, kunstenaar-beeldhouwer uit Mortsel, als uiteindelijke winnaar.³

Het aannemingscontract wordt afgesloten op 4 december 1919 voor de forfaitaire som van 75.000 fr.⁴ Hierin worden een aantal afspraken vastgelegd: *"Het gedenkteeken zal uitgevoerd worden in blauwen hardsteen of Euville de marbrerie en brons, alle van de beste hoedanigheid en overeenkomstig met het ingediend ontwerp, behoudens de kleine wijziging hieraan toe te brengen aan het bovendeel van het steenwerk en goed te keuren door de jury."*⁵

De werken worden vermoedelijk kortelings na het ondertekenen van het contract aangevat.

Het monument is opgebouwd uit een ronde basis met vijf traptreden in blauwe hardsteen. Daarop staat een driehoekige sokkel, waarvan de penanten vloeiend doorlopen tot onderaan de basis en zo de trappen in drie verdelen.

Elke trap geeft uit op een bronzen fries, die in haut-relief is uitgevoerd, ontworpen door Floris de Cuyper. De vrouwenfiguur bovenop is eveneens van zijn hand. Het standbeeld is in classicistische stijl ontworpen naar analogie met de godin Niké, die vrede en victorie verpersoonlijkt. Haar rechterhand is opgeheven met een opgestoken wijsvinger. In haar linkerhand houdt ze een zwaard (dit verdween in de jaren zeventig).

1 A.R. Een Turnhoutsch monument. De Kempenaar 26-1-19. Kranteknipsel. ARA PAA3184 - 396

2 Lijst dergenen wier een lastencohier met plan is verzonden voor oprichting van een monument dd. 12/8/1919. Stadsarchief Turnhout, Onroerende goederen, omslag 107.

3 Proces-verbaal der zitting van de Keurraad voor het gedenkteeken op te richten in Turnhout ter eere onzer gevallen Helder en ter verheerlijking der Zegepraal. Stadsarchief Turnhout, Onroerende goederen 109

4 Aannemingscontract tussen Stad Turnhout, Floris De Cuyper en Emiel Van Averbek dd. 4 december 1919. ARA PAA3184 - 396

5 Aannemingscontract tussen Stad Turnhout, Floris De Cuyper en Emiel Van Averbek dd. 4 december 1919. ARA PAA3184 - 396

Afbeelding 3. De Botermarkt anno 1889-1920. (© Stadsarchief Turnhout)

Afbeelding 4. Foto van het gipsen voorontwerp. (© ARA)

Door de oprichting van het monument wordt in 1920 de Botermarkt omgedoopt tot Zegeplaats of Zegeplein. Om het plein verder te verfraaien, ontwierp Van Averbek architectonische pleinaanleg met banken en bloemenperken. Hoewel dit geen onderdeel is van het oorspronkelijke ontwerp, stuurt hij op 24 januari 1920 twee ontwerpen op ter goedkeuring.⁶

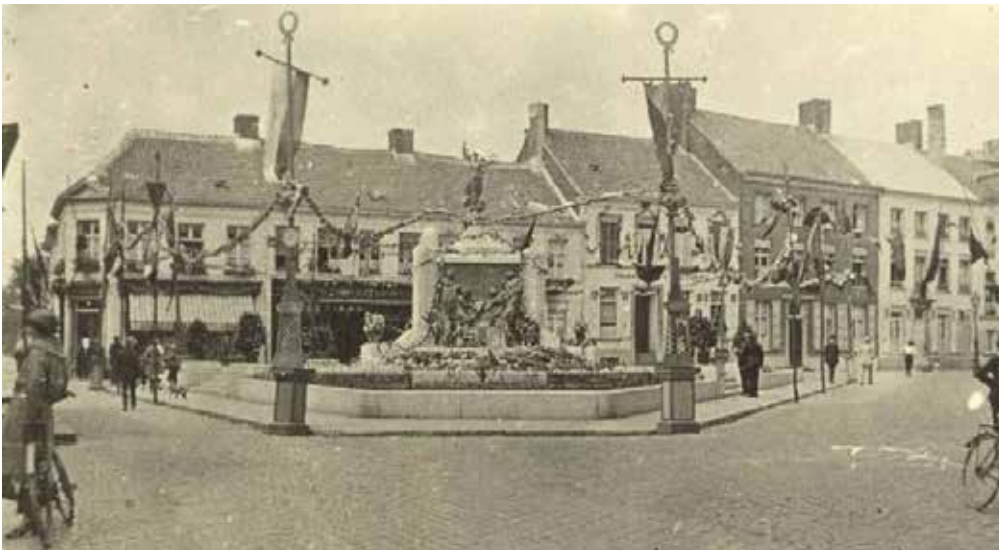
Op 2 juli 1922 wordt het monument officieel ingehuldigd in aanwezigheid van kroonprins Leopold III.⁷ Het monument blijft niet onbesproken: verschillende krantenartikels leveren kritiek op de schaars geklede dames op de reliëfs, die niet toepasselijk zouden zijn voor een dergelijk monument. Die zouden volgens sommigen doen uitschijnen dat het aan het front maar een "promiscue bedoening" moet zijn geweest.⁸

Rond de jaren '50 wordt het plein versoberd. De groenaanleg rond het centrale platform wordt verwijderd, vermoedelijk om de verkeerscirculatie te verbeteren.

⁶ Brief van Van Averbek aan het stadsbestuur dd. 24 januari 1920. SAT, Onroerende goederen, omslag 112

⁷ De Kempenaar zondag 9 juli 1922. Stadsarchief Turnhout, Onroerende goederen, omslag 115

⁸ Van Clemen, 1999

Afbeelding 5. Voorbereidingen van de de inhuldiging van het monument op 2 juli 1922. (© Stadsarchief Turnhout)

Afbeelding 6. Detail monument. Het zwaard in de linkerhand is duidelijk aanwezig. (© Stadsarchief Turnhout)

MADOLON

In de volksmond wordt het oorlogsmonument de Madelon genoemd.

Deze bijnaam is afkomstig van een populair liedje uit de eerste wereldoorlog, namelijk "La Madelon" of "Quand Madelon" van Louis Bousquet (lyrics) en Camille Robert (muziek).

Het lied gaat over soldaten die flirten met een jonge mooie serveerster 'Madelon', op het platteland van Frankrijk.

Madelon weet iedere soldaat het gevoel te geven dat hij haar volle aandacht krijgt. De wijn vloeit rijkelijk en iedereen is blij.

Pour le repos, le plaisir du militaire,
Il est là-bas à deux pas de la forêt
Une maison aux murs tout couverts de lierre
« Aux Tourlourous » c'est le nom du cabaret.
La servante est jeune et jolie
Légère comme un papillon.
Comme son vin son œil pétille,
Nous l'appelons la Madelon
Nous en rêvons la nuit, nous y pensons le jour,
Ce n'est que Madelon mais pour nous c'est l'amour

Refrain

Quand Madelon vient nous servir à boire
Sous la tonnelle on frôle son jupon
Et chacun lui raconte une histoire
Une histoire à sa façon
La Madelon pour nous n'est pas sévère
Quand on lui prend la taille ou le menton
Elle rit, c'est tout le mal qu'elle sait faire
Madelon, Madelon, Madelon!

Nous avons tous au pays une payse
Qui nous attend et que l'on épousera
Mais elle est loin, bien trop loin pour qu'on lui dise
Ce qu'on fera quand la classe rentrera
En comptant les jours on soupire
Et quand le temps nous semble long
Tout ce qu'on ne peut pas lui dire
On va le dire à Madelon
On l'embrasse dans les coins. Elle dit « veux-tu finir... »
On s'figure que c'est l'autre, ça nous fait bien plaisir.

Un caporal en képi de fantaisie
S'en fut trouver Madelon un beau matin
Et, fou d'amour, lui dit qu'elle était jolie
Et qu'il venait pour lui demander sa main
La Madelon, pas bête, en somme,
Lui répondit en souriant:
Et pourquoi prendrais-je un seul homme
Quand j'aime tout un régiment ?
Tes amis vont venir. Tu n'auras pas ma main
J'en ai bien trop besoin pour leur verser du vin

3. INVENTARISATIE HUIDIGE TOESTAND

3.1. RUIMTELIJKE CONTEXT

Het oorlogsmonument van het Zegeplein is gelegen in de historische kern van Turnhout. Sinds 5 oktober 2009 is het object opgenomen in de vastgestelde inventaris Bouwkundig erfgoed als monument voor de gesneuvelden (ID: 200517). Ook een aantal panden rond het Zegeplein zijn opgenomen in de vastgestelde inventaris.

De hele historische kern van Turnhout maakt ook deel uit van een vastgestelde archeologische zone. Op basis van reeds uitgevoerde opgravingen in het centrum blijkt hier immers nog een groot archeologisch potentieel aanwezig.

3.2. INVENTARIS

3.2.1. ALGEMENE BESCHRIJVING

Het monument voor de gesneuvelden, naar ontwerp van Emiel Van Averbek, bevindt zich op een driehoekig plein en vormt een stedenbouwkundig baken in het stedelijk weefsel. De basis bestaat uit een cirkelvormig verhoogd platform aan drie zijden onderbroken door trappen. In het platform zijn bloembakken voorzien.

Het monument in blauwe hardsteen is geplaatst op een ronde basis in trapvorm en bestaat uit een driehoekige sokkel. De drie zijden van de sokkel zijn gedecoreerd met haut-reliëfs in brons van de hand van Floris de Cuyper. Bovenaan is een bronzen vrouwenfiguur geplaatst, die vrede en victorie verpersoonlijkt, eveneens van dezelfde beeldhouwer.

3.2.2. ERFGOEDELEMENTEN

Het herdenkingsmonument wordt gekenmerkt door een verhoogd platform met treden. De oorspronkelijk omgevingsaanleg rondom het platform door van Averbek is in de jaren '50 volledig verdwenen bij de herinrichting van het plein.

De contouren van dit driehoekige plein werden recent hersteld. Het groene karakter van het plein werd niet hernomen.

Het monument bevat drie haut-reliëfs in brons, ontwerpen door Floris De Cuyper.

- De stad Turnhout aan hare helden: een personificatie van de stad Turnhout met de namen van de 131 gesneuvelden.

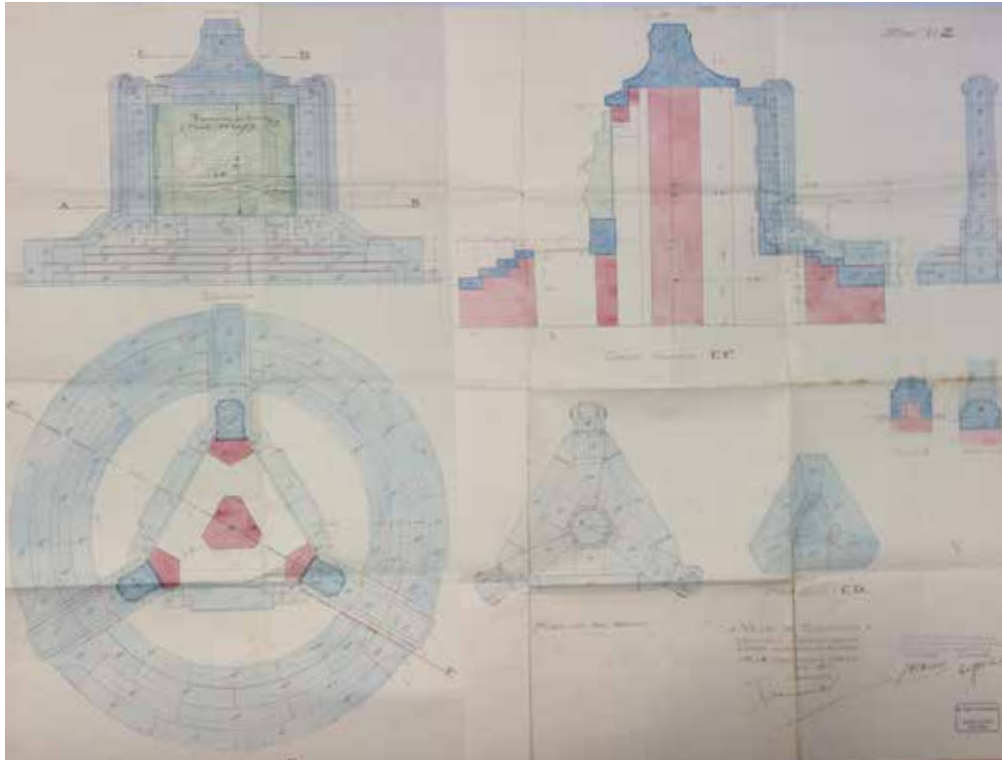
- Hulde aan onze roem rijke gesneuvelden: treurende moeders, vrouwen en kinderen, die de gesneuvelden ten grave dragen.
- Hulde aan onze dappere winnaars: de bevolking bezig met het vlechten van bloemenkransen voor de terugkerende soldaten.

Het standbeeld bovenop is een expressieve vrouwenfiguur, uitgevoerd in classicistische stijl. De rechterarm is verheven met uitgestoken wijsvinger. In haar linkerhand hield ze een zwaard vast, maar dit element is verdwenen.

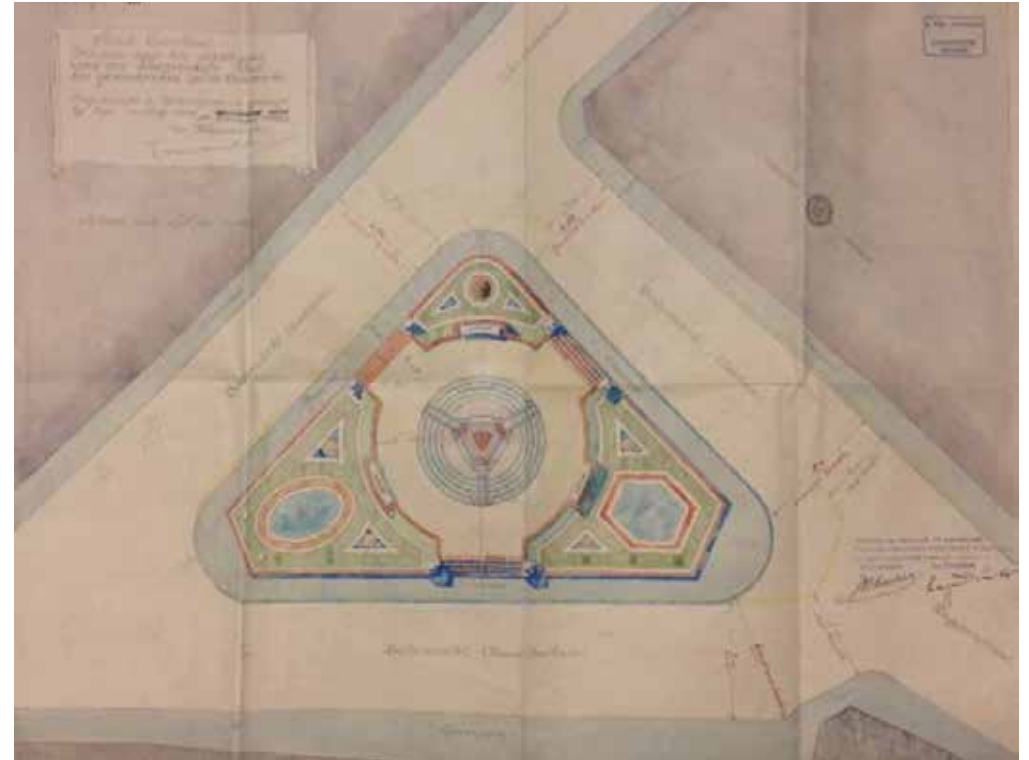
De beelden werden gegoten door bronsgieterij Fonderie Verbeyst Bruxelles.

Afbeelding 7. Algemeen beeld Zegeplein vanuit de Begijnenstraat. (© Erfgoed en Visie)

Afbeelding 8. Ontwerpplan van het monument door Emiel van Averbek. (© ARA)

Afbeelding 9. Plan van de originele omgevingsaanleg rondom het monument. (© ARA)

Afbeelding 10. Hulde aan onze roem rijke gesneuvelden. (© Erfgoed en Visie)

Afbeelding 11. De stad Turnhout aan hare helden 1914-1918. (© Erfgoed en Visie)

Afbeelding 12. Hulde aan onze dappere overwinnaars. (© Erfgoed en Visie)

Afbeelding 13. Handtekening van kunstenaar Floris de Cuyper. (© Erfgoed en Visie)

Afbeelding 14. Het huidige Zegeplein met aanduiding van de oorspronkelijke omgevingsaanleg. (© Erfgoed en Visie)

Afbeelding 15. Algemeen beeld monument - zijde Grote Markt. (© Erfgoed en Visie)

3.3. DIAGNOSENOTA

Aan het monument zijn verschillende verzakkingen van de natuurstenen trappen en elementen op te merken. Ter voorbereiding van het beheersplan werd begin 2019 een stabiliteitstechnisch vooronderzoek uitgevoerd door studie bureau Triconsult. Door een visuele inspectie van het monument, in combinatie met beperkte demontagewerken, enkele puntboringen in de metselwerkstructuren en een endoscopisch onderzoek werd de algemene toestand in kaart gebracht.

Algemeen

Diverse natuurstenen elementen van het monument en van de aanleg rondom zijn losgekomen, vertonen scheurvorming en/of afbarstingen en scheefstand en zijn sterk vervuild of verweerd.

Verhoogd platform

De dekstenen die het platform afboorden zijn sterk vervuild en plaatselijk lichtjes verzakt

Afbeelding 16. De zijpanelen van de penanten zijn weggedrukt. (© Erfgoed en Visie)

waardoor de voegen sterk open staan. Dit is mogelijks te wijten door gronddruk. Enkele blokken zijn ook weggedrukt.

Door het verwijderen van de groenperken zijn er beperkte aanpassingen gebeurd. Er werden afdekplaten geplaatst en een nieuwe afboording vormt een kleinere bloembak. De afdekplaten zijn plaatselijk gescheurd.

De trappen zijn algemeen nog in redelijke staat. Door waterinsijpeling ontstaat er gevolgschade aan het onderliggende funderingsmetselwerk. Er zijn lichte verschuivingen op te merken. De penanten aan weerszijde van de trappen zijn in zeer slechte staat. De zijpanelen zijn weggedrukt door vorstschade aan het achterliggende metselwerk. Door de openstaande voegen kan er momenteel gemakkelijk water infiltreren met verdere gevolgschade. Tijdens het vooronderzoek werd een deksteen weggenomen. Het achterliggende metselwerk was zeer vochtig en de buitenste zone van het metselwerk was aangetast door vorstschade.

Het platform is afgewerkt met betonklinkers in een waaivorm. Plaatselijk zijn er lichte verzakkingen op te merken.

Afbeelding 17. De dekstenen van het platform worden plaatselijk weggedrukt. Onderaan zijn recentere afdekplaten geplaatst. (© Erfgoed en Visie)

Afbeelding 18. De trappen van de sokkel zijn sterk beschadigd (© Erfgoed en Visie).

Sokkel monument

De traptreden van de sokkel van het monument liggen nagenoeg allemaal los. De mortel onder en tussen de traptredes is sterk uitgespoeld door veelvuldige waterinfiltraties. Verschillende tredes zijn eveneens beschadigd of gescheurd.

Daarnaast is ook het onderliggende funderingsmetselwerk aangetast ten gevolge van vorstschade. Bij het vooronderzoek werden tredes weggehaald en een puntboring uitgevoerd. De fundering is vochtig en de bovenste lagen liggen los.

De sokkel is bovenaan afgewerkt met een "betonnen" vloer. De vloer is op verschillende plaatsen sterk beschadigd. De vloer is uitgevoerd op volle grond (vast gesteld door een puntboring). Dit stemt overeen met de constructietekeningen die in het archief terug te vinden zijn.

Via de aanwezige scheuren en voegen kan er water infiltreren met gevolgschade aan de naastliggende funderingen.

Afbeelding 19. Er zijn verschillende openstaande voegen in de trappen met waterinsijpeling tot gevolg. (© Erfgoed en Visie)

Afbeelding 20. De rechtse traptrede is verschoven tov de penant. (© Erfgoed en Visie)

Monument

In de penanten en de sokkel van het monument zijn verschillende horizontale scheuren zichtbaar. Deze zijn vermoedelijk anders die zijn uitgespoeld. Voorlopig zonder gevaar.

Aan de onderzijde van de penanten zijn de blokken verschoven. Door de grote voegen is er waterinfiltratie mogelijk. Dit is ook merkbaar bovenaan het monument. Bijkomend duidt mosgroei op de hoekstenen van de penanten op stagnerend water.

Bij het vooronderzoek werd de onderliggende structuur van de sokkel onderzocht. Hierbij kon worden vastgesteld dat de achterliggende structuur bestaat uit drie hoekkolommen en een centrale kolom. De hoekkolommen zijn aan de bovenzijde met elkaar verbonden door metselwerkbogen, dewelke vermoedelijk voorzien zijn van een (deels) inwendige metalen trekker.

Op het eerste gezicht kan worden aangenomen dat de achterliggende metselwerkstructuren nog in relatief goede staat verkeren. De metselwerkstructuren zijn voorzien van een cementering/beraping. Voor de hoekkolommen is de cementering nagenoeg volledig afgefallen t.g.v. een verhoogd vochtgehalte in combinatie met vorst-dooi-cycli.

Ter hoogte van de centrale kolom is de cementering enkel t.h.v. de onderste 1,5 m verdwenen. Het puin hiervan is naar beneden gevallen en bevindt zich in de holte tussen de funderingen.

Op basis van enkele puntboringen en endoscopiemetingen kon afgeleid worden dat de structuren volledig zijn opgebouwd uit baksteenmetselwerk en samenhangend zijn. De achterliggende metselwerkstructuren van het monument zijn relatief droog baksteenmetselwerk (uitgezonderd de eerste 5 à 10 cm). Het funderingsmetselwerk is daarentegen zeer vochtig tot zelfs nat baksteenmetselwerk.

Brons

De bronzen reliëfs zijn sterk geoxideerd en vervuild, waardoor de tekst (oa.namen van de gesneuvelden) moeilijk leesbaar zijn.

Het beeld is in 2003 nog hersteld nadat het door vandalisme was beschadigd. Het beeld heeft waarschijnlijk een beschermende laag gekregen waardoor er geen oxidatie op te merken is.

Afbeelding 21. De onderste blok is verschoven tov de rest van de penant. (© Erfgoed en Visie)

Afbeelding 22. Plaatselijke schade aan de natuursteen. (© Erfgoed en Visie)

Afbeelding 23. Detail bronzen reliëf. Er is een duidelijk verschil in vervuiling merkbaar bij de beschermde en niet-beschermde delen. (© Erfgoed en Visie)

4. ERFGOEDWAARDEN

Het beschermingsbesluit dateert van 12 december 2002.

Het oorlogsmonument werd als monument beschermd omwille van zijn sociaal-culturele, artistieke en historische waarde. De motivatie luidt als volgt:

Als monumentaal gedenkteken voor de gesneuvelden van de eerste wereldoorlog (later ook van de tweede wereldoorlog), naar ontwerp van Floris De Cuyper, in 1922 opgericht in een architecturaal kader onder leiding van Emiel Van Averbek.

Verheven beeldhouwwerken en bekronende vrouwenfiguur in een conventionele, realistische stijl met een sterk emotioneel geladen iconografisch programma. Kunstwerk, getuigend van een hoogwaardige artistieke, in het bijzonder met betrekking tot expressiviteit, kenmerkend voor het oeuvre van beeldhouwer Floris De Cuyper.

Oorlogsmonument met expliciete symboolwaarde. Als cultuurhistorisch document dat getuigt van de toenmalig gevestigde perceptie van de Grote Oorlog, de manier waarop deze oorlog werd geïnterpreteerd, voorgesteld en herdacht. Als uitgesproken beeldbepalend element en als architectonisch uitgewerkt geheel intrinsiek deel uitmakend van de stedenbouwkundige aanleg van het Zegeplein, anno 1922.

De erfgoedwaarde is deels aangetast:

De architectonische aanleg rondom het monument is in de jaren '50 verwijderd en gereduceerd tot enkele bloembakken. De huidige aanleg is neutraal.

Rondom het monument is straatmeubilair (oa. een fietsenstalling en glascontainers) aanwezig. Deze elementen zijn storend. Ook de terrassen (tot tegen het monument) en de geparkeerde auto's zijn een aantasting van de erfgoedwaarde.

Het beeld op de top had oorspronkelijk een zwaard met lauwerkrans in de linkerhand. Dit zwaard is sinds de jaren zeventig verdwenen door diefstal. Het ontbreken van dit element is een aantasting van de symbolische waarde.

Door oxidatie van het brons zijn de namen op het reliëf "De stad Turnhout aan hare helden 1914-1918" nog moeilijk leesbaar. De namen van de gesneuvelden maken echter integraal deel uit van de intrinsieke waarde van het monument. De vervuiling en oxidatie is hierdoor een aantasting van de erfgoedwaarde.

5. VISIE OP HET TOEKOMSTIG BEHEER

5.1. VISIE

Het oorlogsmonument werd als monument beschermd omwille van zijn sociaal-culturele, artistieke en historische waarde.

Door zijn ligging op de as Warande - Grote Markt vormt deze een belangrijk herkenningspunt binnen de historische kern van de stad Turnhout. Deze stedenbouwkundige waarde wordt bewaard.

Door toekomstige ingrepen aan de directe omgeving kan de waarde worden verbeterd en versterkt.

Het monument gedenkt verschillende grote gebeurtenissen in de Turnhoutse geschiedenis, voornamelijk de Eerste en Tweede Wereldoorlog, maar ook de Slag bij Turnhout en de Boerenkrijg. Het monument belichaamt dus een onmiskenbare symboolwaarde die wordt bewaard en hersteld.

5.2. BEHEERSDOELSTELLINGEN

De algemene hoofddoelstelling is om de erfgoedkenmerken en -elementen te bewaren en te herstellen. Het stabiliteit-technisch vooronderzoek werd ter voorbereiding van het beheersplan opgesteld om eventuele stabiliteitsproblemen in kaart te brengen als basis voor een grondige (eenmalige) restauratiecampagne.

Om grote en ingrijpende werken in de toekomst te vermijden, wordt er voorzien om na deze restauratiefase een regelmatig onderhoud te doen.

De architecturale aanleg van de omgeving is verdwenen. Een heropwaardering van het plein (met meer groen) is geen hoofddoelstelling en is niet voorzien op korte termijn. Het is echter aangewezen om bij latere aanpassingen van de omgeving een heropwaardering te voorzien, met de historische aanleg als referentie voor meer kwaliteit en groen.

6. OPSOMMING EN VERANTWOORDING BEHEERSMAATREGELEN

Bij de werkzaamheden wordt er steeds uitgegaan van de restauratieladder:

1. Onderhoud/conserveren:

Bestaande historisch waardevolle elementen worden zoveel mogelijk behouden en blijven door regelmatig onderhoud in een goede staat.

2. Restauratie:

Bij schade aan een element wordt er aan plaatselijk herstel gedaan en wordt zoveel mogelijk van het oorspronkelijke onderdeel bewaard.

3. Vernieuwen:

Als een element te beschadigd is of een recente toevoeging is, kan er geopteerd worden om een nieuw element in te brengen. Hiervoor zijn er drie opties: kopiëren, imiteren of verbeteren. Bij de eerste optie wordt het materiaal, de vorm, afwerking, profilering en verbindingstechniek van originele elementen volledig overgenomen. Bij de imitatie wordt de vorm, afwerking en profilering overgenomen maar kan het materiaal en de verbindingstechniek afwijken. Bij het verbeteren wordt de vorm en afwerking overgenomen maar kan de verbindingstechniek, materiaalkeuze of de profilering afwijken indien nodig.

6.1. EENMALIGE WERKEN

De nodige restauratiewerken worden uitgevoerd met een standaardpremie, zodat het monument op korte termijn kan aangepakt worden. Tijdens de eerste twee fasen, (premieaanvraag 2019 en 2020), wordt het monument gerestaureerd. In de laatste fase (2021) wordt het verhoogd platform voorzien.

6.1.1. RESTAURATIE MONUMENT (FASE 1 EN 2):

Reiniging

- Een algemene (zachte) reiniging van het monument is aangewezen. Daarbij dient ook de aanwezig plantengroei verwijderd te worden (eventueel bijkomend met een biocide te reinigen).
- Reiniging van de bronzen reliëfs (en beeld) met behoud van de patina en aanbrengen van een bescherm laag.

Herstel trappartijen

- De trappen met aansluitende penanten dienen gedemonteerd te worden voor herstel en nazicht van de fundering.
- Loszittende en beschadigde delen van de fundering worden verwijderd en hersteld.
- De natuursteen elementen worden herplaatst. Beschadigde elementen worden hersteld met herstmortel, verlijmd of vervangen.
- Openstaande voegen moeten zoveel mogelijk worden vermeden worden teneinde waterinfiltraties te voorkomen. Eventueel moet er gebruik gemaakt worden van hydraulische mortel of een voegkit.

Herstel verharding:

- De betonplaten rondom het monument zijn gescheurd en worden daarom integraal vervangen, teneinde infiltratie tot in de metselwerkstructuren te voorkomen.
- Onder de nieuwe verharding is het aangewezen dat de fundering voldoende waterdoorlatend is, zodat regenwater sneller kan worden afgevoerd.
- Dikte, samenstelling en afwerking beton overeenkomstig bestaande verharding.

Nazicht en herstel sokkel

- In eerste plaats wordt geopteerd om gebarsten stenen te verlijmen met een gepaste herstmortel. Dit geldt ook voor afbarstingen. Sterk aangetaste of gescheurde stenen worden vervangen of er worden nieuwe stukken ingelijmd.
- Openstaande voegen worden hersteld met een hydraulische mortel of een voegkit.

Herstel lacune beeld

- Reconstructie zwaard

6.1.2. RESTAURATIE VERHOOGD PLATFORM (FASE 3):

Reiniging

- Een algemene reiniging van de trappartijen en natuursteen is aangewezen.

Herstel trappen

- De trappen met penanten dienen gedemonteerd te worden voor herstel en nazicht van de fundering.
- Loszittende en beschadigde delen van de fundering worden verwijderd en hersteld.
- Het metselwerk van de penanten dient waarschijnlijk deels hermitseld te worden.
- De natuursteen elementen worden herplaatst. Beschadigde elementen worden hersteld met herstelmortel, verlijmd of vervangen.
De horizontale platen van de penanten dienen bijkomend verankerd te worden (dmv ingeboorde ankers).
- Openstaande voegen moeten zoveel mogelijk vermeden worden teneinde waterinfiltraties te voorkomen. Eventueel moet er gebruik gemaakt worden van hydraulische mortel of voegkit.

Herstel randzone

- De natuurstenen dekstenen dienen gedeeltelijk gedemonteerd te worden.
- Beschadigde delen van de fundering worden verwijderd en hersteld.
- Herstel recentere afdekplaten (deels vernieuwen).
- De natuursteen dekstenen worden herplaatst. Beschadigde elementen worden hersteld met herstelmortel, verlijmd of vervangen.
De horizontale platen dienen bijkomend verankerd te worden (dmv ingeboorde ankers).

Herstel verharding:

- Verwijderen betonklinkers.
- Herstel fundering (waterdoorlatend).
- Nieuwe tegel (geplaatst overeenkomstig oorspronkelijke aanleg).

6.1.3. MOGELIJKE EENMALIGE WERKEN

Herstel structuur monument:

Deze werken zijn enkel mogelijk indien er een reliëf wordt weggenomen. Voorlopig lijkt dit niet zinvol om uit te voeren.

- Verwijderen en herplaatsen van 1 reliëf.
- De metselwerkstructuur van de sokkel wordt nagekeken en hersteld. Aangetaste stenen worden vervangen en het geheel wordt afgewerkt met een cementering of beraping.
- De metalen trekkers van de metselwerkbogen worden ontroest en herschilderd.

6.2. WEDERKERENDE WERKEN

Reiniging:

- De natuurstenen trappen en vloeren dienen jaarlijks te worden gereinigd met water onder hoge druk en behandeld met een ecologische afbreekbare anti-algenproduct.
- Reiniging monument bij vervuiling en mosvorming (door een gespec. uitvoerder)
- De bronzen friezen en het standbeeld dienen ad hoc gereinigd te worden bij schadelijke vervuiling (bv. uitwerpselen van vogels) om verder schade te voorkomen.
- Reiniging monument bij vandalisme.
- Reiniging reliëfs indien leesbaarheid voor beleving in gedrang komt.
De juiste reinigingsmethode wordt bepaald door de restaurateur bij de restauratie.

Nazicht en herstel:

- Wanneer natuurstenen delen beschadigd geraken, dienen deze ad hoc plaatselijk hersteld te worden met dezelfde materialen en technieken die gebruikt zijn tijdens de restauratie, teneinde een uniform uitzicht te bekomen.
- De voegen dienen gecontroleerd en zo nodig hersteld te worden, om vervolgschade te voorkomen (herstel conform restauratie).
- Nazicht en herstel tegels (herstel verzakkingen en voegen).

Omgevingsaanleg:

- Normaal onderhoud plantenbakken en verhardingen
- Snoeien bomen ifv zichtbaarheid monument.

6.3. HEROPWAARDERING

De omgeving van het monument heeft deels zijn architecturale aanleg door Van Averbek verloren. Storende elementen (glascontainers, fietsenstalling, evenementenkast,...) dienen beter geïntegreerd of verplaatst te worden.

Bij een toekomstige heraanleg van de directe omgeving (buiten de zone van de bescherming als monument) is het eveneens aangewezen om de huidige parkeerplaatsen weg te halen.

De bestaande verhardingen zouden opnieuw plaats kunnen maken voor niet-verharde groenzones.

Indien er nieuwe groenperken worden voorzien zouden deze best aansluiten bij de inrichting en stijl van de Grote Markt. Indien de oorspronkelijke hoogte en dimensie van de afbakening wordt gerespecteerd, kunnen de werken vrijgesteld worden van toelating.

De groeninrichting van de perken dient qua hoogte beperkt te blijven om het zicht op het monument te vrijwaren.

Afbeelding 24. de huidige inrichting van de Grote Markt waar oud en nieuw harmonieus samengaan. (© databank publieke ruimte >project Grote Markt, Turnhout)

6.4. SAMENVATTENDE TABEL

	OPSOMMING WERKZAAMHEDEN	EENMALIG	VRIJSTELLING TOELATING
1.	RESTAURATIE MONUMENT (fase 1 en 2)		
1.1.	Reiniging		
	reiniging monument (natuursteen)	x	
	reiniging en behandeling bronzen reliëfs en beeld	x	
1.2.	Herstel trappartijen		
	demonteren en herplaatsen	x	
	herstel fundering	x	
	Herstel of vervangen natuursteen	x	
	Herstel voegwerk	x	
1.3.	Herstel verharding		
	verwijderen bestaande verharding	x	
	fundering aanpassen (indien noodzakelijk)	x	
	nieuwe verharding	x	
1.4.	Nazicht en herstel sokkel		
	herstel of vervangen natuursteen	x	
	Herstel voegwerk	x	
1.5.	Herstel lacune beeld		
	reconstructie zwaard	x	

	opsomming werkzaamheden	eenmalig	vrijstelling toelating
2.	RESTAURATIE VERHOOGD PLATFORM (fase 3)		
2.1.	Reiniging		
	reiniging natuursteen	x	
2.2.	Herstel trappen		
	demonteren en herplaatsen	x	
	herstel fundering (trappen en penanten)	x	
	herstel of vervangen natuursteen	x	
	herstel voegwerk	x	
2.3.	Herstel randzone		
	(gedeeltelijke) demontage en herplaatsen	x	
	herstel fundering	x	
	herstel of vervangen natuursteen	x	
	herstel afdekplaten	x	
2.4.	Herstel verharding		
	verwijderen bestaande betonklinkers	x	
	herstel fundering	x	
	nieuwe verharding	x	
3.	HERSTEL STRUCTUUR MONUMENT		
3.1.	Verwijderen en herplaatsten reliëf	x	
3.2.	Nazicht en herstel metselwerkstructuur	x	
3.3.	Ontroesten en herschilderen metalen trekkers	x	

	opsomming werkzaamheden	eenmalig	vrijstelling toelating
4.	HEROPWAARDERING OMGEVING		
4.1.	Storende elementen		
	verwijderen storende elementen		x
	verplaatsing elementen binnen directe omgeving		
4.2.	Heraanleg omgeving		
	reconstructie zones bloemenperken (conform stijl Grote Markt)	x	x
	heraanleg randzone/voetpad (conform verharding platform fase 3)	x	x

	wederkerende maatregelen	wederkerend	vrijstelling toelating
5.	Reinigen		
	reinigen trappen en vloeren (+ behandeling)	jaarlijks	x
	reiniging bronzen reliëfs	ad hoc	
	reiniging monument (natuursteen)	ad hoc	
6.	Nazicht en herstel		
	nazicht natuursteen en voegwerk	jaarlijks	nvt
	beperkt herstel natuursteen (herstelmortel) en voegwerk (conform restauratie)	ad hoc	x
	herstel natuursteen (vervanging of inboeten)	ad hoc	
	herstel verharding (verzakkingen en voegen)	ad hoc	x
6.	Omgevingsaanleg		
	regulier onderhoud (groen en verhardingen)	maandelijks	x
	snoeien bomen	ad hoc	x

7. VOORSTEL OPVOLGING EN EVALUATIE

De stad Turnhout volgt de uitvoering van het beheersplan op. Minstens om de zes jaar wordt een opvolgingsrapport opgemaakt dat voorgelegd wordt aan het Agentschap Onroerend Erfgoed. Indien er tussentijdse werkzaamheden uitgevoerd worden aan elementen waarvoor een toelating van het Agentschap vereist is, zal er ook een rapport opgemaakt worden. De werkzaamheden zullen opgevolgd worden zoals beschreven in de tabel, tenzij de opdrachtgever zich genoodzaakt ziet om van deze timing af te wijken.

Er wordt ook een onderhoudsrapport bijgehouden, zodat aangetoond kan worden dat er regelmatig preventieve acties en eventuele herstellingen zijn gebeurd aan het monument. Indien er onderhoud is gebeurd wordt dit gedocumenteerd in een onderhoudslogboek. Een voorbeeld van hoe dit logboek er kan uitzien is te vinden in bijlage 1.

Het monument wordt regelmatig geïnspecteerd door Monumentenwacht. Hun rapporten dienen eveneens als basis om dringende werkzaamheden uit te voeren en vormen daarmee (indien nodig) een afwijking van de planning die in het beheersplan werd opgenomen.

8. BIJLAGEN

Bijlagen	Niet van toepassing (en dus niet bijgevoegd)	Bijgevoegd (bijlage of pagina)
Perimeter van het gebied waarvoor het beheersplan wordt uitgevoerd		zie hoofdstuk 1
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating		zie hoofdstuk 6
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart		zie hoofdstuk 1
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	x	
Lijst van ontsluitingswerken die in aanmerking komen voor premie met aanduiding op de kaart	x	
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is	x	
Lijst van cultuurgoederen die in aanmerking komen voor een premie	x	
Lijst van premiegerechtigde werken aan een orgel dat dateert van na WOI	x	
Voorbeeld logboek		bijlage 1

8.1. BIJLAGE 1: VOORBEELD LOGBOEK

In het overzicht van de (preventieve) maatregelen en onderhoudswerken die je de voorbije zes jaar hebt uitgevoerd, geef je een opsomming van alle ingrepen die werden uitgevoerd. Je vermeldt:

- de datum
- een korte samenvatting ingreep: welk probleem verhielp het?
- indien van toepassing: de uitvoerder en het factuur
- een koppeling met het beheersplan als voor jouw erfgoed een beheersplan nodig is
- foto's van de werken voor en na

Voorbeeld logboek:

Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen	Verwijzing naar de maatregel in het beheersplan	Uitvoerder	Factuur
14/01/2018	nazicht gevel en dak		zelf	0 euro
15/02/2018	dakwerken		aannemer x	15.000 euro
20/05/2018	herstellen gevel (plaatselijk hervoegen)		aannemer y	3.500 euro
18/6/2018	goten kuisen		zelf	0 euro
12/12/2018	snoeien boom	maatregel 5.4	zelf	0 euro
15/01/2019	ruimen grachten	maatregel 6.3	aannemer z	5.000 euro